

**YÜZÜNCÜ YILINDA İKİNCİ MEŞRÛTİYET (THE SECOND
CONSTITUTIONAL PERIOD OF THE OTTOMAN STATE ON ITS
CENTENARY)**

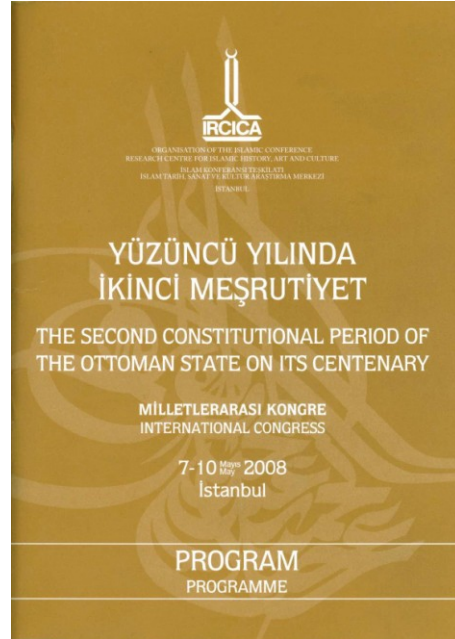
MİLLETLERARASI KONGRE

7-10 MAYIS 2008 İSTANBUL

**DÜZENLEYEN: IRCICA (İSLAM, TARİH, SANAT VE KÜLTÜR
ARAŞTIRMA MERKEZİ)**

Hazırlayan: Kadir GÜRLER *

7-10 Mayıs tarihleri arasında, İstanbul'da Grand Cevahir Hotel'de IRCICA (İslam, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi) tarafından "Yüzüncü Yılında İkinci Meşrûtiyet" isimli uluslararası bir sempozyum düzenlendi. Sempozyum yaklaşık olarak bir yıl önceden ilan edilmişti. Biz de, "Türk Modernleşmesi Sürecinde Hadiselerin Meşrûlaştırma Aracı Olarak Kullanılması" bağlamında çalıştığımız kitabın konusuyla çok yakından ilişkili olan bu sempozyuma, "İkinci Meşrûtiyet Dönemi ve Dinî Öğelerle Meşrûlaştırma Çabaları" başlığı altında bir bildiri ile müracaat ettik. Sempozyum İlmî Heyeti tarafından yapılan inceleme sonucu bildirimiz sempozyumda su-

* Yrd. Doç. Dr., Hitit Ü. İlahiyat Fakültesi

nulmak üzere kabul edildi ve biz de ilgili tarihler arasında sempozyuma katıldık. Sempozyum Danışma Kurulu; Şerif MARDİN, Kharia KASMIEH, Mehmet İPŞİRLİ, Klaus KREISER, François GEORGEON, Azmi ÖZCAN, Tufan BUZPINAR ve Mehmet HACISALİHOĞLU'ndan müteşekkil bir gruptu.

7 Mayıs Çarşamba günü saat 10:30'da, Grand Cevahir Hotel-Kongre Merkezi'nin Balo Salonu'nda yapılan açılış törenine IRCICA Genel Direktörü Dr. Halit EREN, İslam Konferansı Teşkilatı Genel Sekreteri Prof. Ekmeleddin İHSANOĞLU, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Bakanı Prof. Mehmet AYDIN, Suriye Arap Cumhuriyeti Kültür Bakanı Riad Nassan AGHA ve Yemen Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Danışmanı Dr. Abdulkerim el-IRYANİ birer selamlama konuşmasıyla katıldılar. Devlet bakanı sayın Aydın'ın, kendi ifadesiyle "etkin tarih anlayışı" üzerine yaptığı konuşmanın ardından; Suriye Kültür Bakanı Agha duygusal ve bir o kadar da "iâde-i itibar" dolu ifadeleri içeren bir takım cümleler kurduğu konuşmasını yaptı. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin ardından Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecinin hızlandığını söyleyen ve "büyük bir devlet adamı, büyük bir şahsiyet" olarak nitelediği Abdülhamid'e o dönemlerde haksızlık yapıldığını belirten Agha, "hatta zulmettik; bu çok büyük bir hataydı" şeklinde konuştu. Ayrıca Agha, Siyonist hareketin Kudüs'ü Osmanlı Devleti'nden alma çabalarına II. Abdülhamid'in, "ancak beni çiğnedikten sonra Filistin'i alabilirler" diyerek büyük bir kararlılıkla karşı çıktığını ve hiçbir zaman böyle aşağılık bir öneriyi kabul etmediğini de belirtti. Sempozyumu izleyen bir gazetecinin deyişiyle, "Cevahir Oteli adeta ağlama duvarına dönmüş ve herkes II. Abdülhamid'in ruhaniyetinden istimdat talep eder haldeydi".

Bu açılış konuşmalarından sonra, aynı gün saat 14:00'da, Grand Cevahir Hotel'in Balo Salonu, Safir Salonu, Opal Salonu ve Turkuaz Salonu olmak üzere dört ayrı konferans salonunda bildirilerin sunumuna geçildi. Balo Salonu'ndaki, Halil CİN ve Leila FAWAZ tarafından yönetilen "Meşrûtiyet Ortamı" oturumunun bildirileri şunlardı:

Nihat BULUT, "Türkiye'de Temel Hak ve Özgürlüklerin Gelişimi Açısından 1908 Anayasası'nın Önemi"; Meltem Dikmen CANİKLİOĞLU, "1908 Anayasası ve Anayasa Reformlarının Osmanlı Devlet ve Toplumuna Üzerine Etkileri"; Selami KILIÇ, "II. Meşrûtiyetin Birikimi: Dönemin Osmanlı Aydınları ve Türk İnkılabı"; Aliyar DEMİRCİ, "II. Meşrûtiyet Anayasal Rejimi ve Siyasal Kültür Açısından Padişahın Meclisi Açış Konuşmalarına Mebusan Meclisi'nin Verdiği Cevaplar"; Eyüp BAŞ, "Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi'nin II. Meşrûtiyeti Hazırlayan Sebepleri Tahlili"; Mustafa Lütfi

BİLGE, "Arap Ülkelerinde Basın Yayın ve II. Meşrûtiyetin Ortaya Çıkmasında Etkisi"; Rajab Abdulmunsef ABDULFETTAH, "II. Meşrûtiyetin İlanına Yol Açan Gelişmeler ve Arap Eyaletlerinde Batılılaşma"; Ayhan CEYLAN, "Tunuslu Islahatçılar ve Yeni Osmanlılar Hareketinde Anayasacılık".

7 Mayıs Çarşamba günü Safir Salonu'ndaki, Yusuf SARINAY ve Klauss KREISER'in başkanlığında gerçekleşen "Meşrûtiyet Ortamı" ve "Basında ve Edebiyatta II. Meşrûtiyet" başlıklı iki oturumun bildirileri de şunlardır:

Önder BAYIR, "Osmanlı Arşiv Belgelerinde II. Meşrûtiyet"; Erkan TURAL, "II. Meşrûtiyet Döneminde Bürokratik Reform ve Hariciye Nezareti"; Cevat KARA, "Unutulmuş Muzaffer Bir Komutan ve Fedafar Ordusu: II. Meşrûtiyet Devrinde Satı Bey ve Darulmuallimin"; Adem ÖLMEZ, "Meşrûtiyet Döneminde Askeri Yenilikler ve Meclis-i Mehamm-ı Harbiye"; Abdullah ŞENGÜL, "Meşrûtiyet Sonrası Türk Tiyatro Edebiyatında Ulus Bilinci"; Ömer ÇAKIR, "Devrin Edebiyatçılarının II. Meşrûtiyetin İlanı Hakkındaki Duygu ve Düşünceleri"; Handan İNCİ, "Türk Romanında II. Meşrûtiyete Bakışlar".

Aynı gün Turkuaz Salonu'nda Abdurraouf SİNNO ve Zekeriya KURŞUN tarafından idare edilen "Basında ve Edebiyatta II. Meşrûtiyet" ve "Toplumdaki Yansımalar" oturumlarında ise şu bildiriler sunuldu:

Muammer GÖÇMEN, "II. Meşrûtiyetin Ruh İkliminde Jön-Türk Basını"; Mehmet SEYİTDANLIOĞLU, "Takvim-i Vekayi'de II. Meşrûtiyet ve Osmanlı Basını"; Ahmet HALAÇOĞLU, "II. Meşrûtiyetin İlanının İç ve Dış Basındaki Yankılarının Bir Tahlili"; Mefail HIZLI, "II. Meşrûtiyet Sürecinin Bursa Medreselerine Yansıması"; Serhat ASLANER, "II. Meşrûtiyetin Taşraya Yansıması: Konya Örneği"; Ahmet GÖKBEL, "II. Meşrûtiyet Döneminde Basında Kadınla İlgili Dinî Tartışmalar"; İlbeyi ÖZER, "II. Meşrûtiyetin İlanı ve İstanbul Kadınının Hayatında Meydana Getirdiği Sosyal Değişimler"; Cevdet KIRPIK, "II. Meşrûtiyetin Osmanlı Hanedanına Etkisi".

Çarşamba günü gerçekleşen açılış töreni ve icrâ edilen oturumlardan sonra, akşam saat 20:00'da Giyim Kent-Esenler adresindeki Ramazan Bingöl Et Lokantası'nda günün yorgunluğu atılarak, ertesi günkü yoğun program beklenmeye başlanmıştır.

8 Mayıs Perşembe günü saat 09:00'da, Mehmet İPŞİRLİ, Şerif MARDİN, Abdurrahim ABUHUSAYN ve Tufan BUZPINAR tarafından yönetilen "Arap Vilayetlerindeki Tesir ve Yansımalar" isimli dört oturumun gerçekleştirildiği Balo Salonu'ndaki bildiriler şunlardan müteşekkildi:

Kharia KASMIEH, “Suriye Aydınlarının 1908 Anayasasının Tepkileri”; Abdurrahim ABUHUSAYN, “Anayasa Karşıtı Osmanlılar: Anayasasının ve Meclisin Yeniden Tesisi Karşısında Cebel-i Lübnan Hristiyanlarının Tutumu”; Samir SEIKALY, “Osmanlı Meclisinde Arapların Temsili”; Leila FAWAZ, “Osmanlı Geçiş Döneminde Beyrutlular: İki Anı Kitabı”; Hasan KAYALI, “Osmanlı Periferisinde Hürriyet, Eşitlik ve Adalet: 1908 Devriminin Hicaz’da Siyaset ve Toplum Üzerindeki Tesirleri”; Abdurraouf SİNNO, “Türk Anayasası ve Lübnan Gazeteciliğinin Tepkisi”; Michael PROVENCE, “Osmanlı Bilâd-ı Şam’ında Eğitim ve Kalkınma”; Issam KHALIFA, “1908 Anayasasının Beyrut ve Cebel-i Lübnan’daki Siyasî ve Kültürel Yansımaları”; Michelle CAMPOS, “Son Dönem Osmanlı Filistin’inde Vatandaş Yapma, Vatandaşlığa Karşı Çıkma”; Tufan BUZPINAR, “Suriye’de Meşrûtiyet Algılamaları”; Odile MOREAU, “Müslüman Akdeniz’de Jön Türk Devrimi ve Emperyalizme Direniş Hareketleri”; Abdulwahab SHAKER, “1908 Anayasasının Mısır ve Mağrib’deki Anayasal Hareketlere Etkisi”; Abdurrahim ALAMI, “II. Meşrûtiyetin Mağrib’deki Yansımaları”; Salah Oraibi ABBAS, “Osmanlı Anayasasında İktisatla İlgili Maddeler ve Irak’taki Ticarete Etkisi”; Salih TUNÇ, “Quai d’Orsay Belgelerinin Işığında II. Meşrûtiyetin İlanından Sonra Ayrılkçı Eğilimli Bir Muhtariyet Girişimi: Reşit Mutran Olayı”.

Perşembe günü Opal Salonu’nda Mehmet Akif AYDIN, Hasan KAYALI, Cevdet KÜÇÜK ve İdris BOSTAN’ın başkanlığında gerçekleşen “Hukuk ve Muhteva İncelemeleri” ve “Arap Vilayetlerindeki Tesir ve Yansımalar” başlıklı oturumlardaki sunular şunlardır:

Charles KURZMAN, “Meşrûtiyet, Mashrutiyat ve Ötesi”; Khurram QADİR, “Türkiye’deki II. Meşrûtiyetin Muhteva Analizi”; Ayfer ÖZÇELİK, “II. Meşrûtiyet Meclisi’nde Gayr-i Müslim Üyeler ve Osmanlılık Tartışmaları”; Kent F. SCHULL, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminde Hukuk Reformu”; Vassiliki PAPADİMİTRIOU, “Jön Türk Devrimi: Tarih Yazıcılığında Yaklaşımlar”; Halil CİN, “Demokrasi Tarihimizde 1909 Reformları”; Ahmet TABAKOĞLU, “II. Meşrûtiyet Döneminin Mali Yapısı”; Abdulwahad MASHAL, “Osmanlı Döneminde Anayasal Hareketlerin Toplum İle Devlet Arasındaki İlişkilere Yansıması”; Osman KAŞIKÇI, “II. Meşrûtiyet Döneminde Medenî Hukuk Alanındaki Gelişmeler”; Muharrem KILIÇ, “Anayasal Değerler Açısından II. Meşrûtiyetin Öngördüğü Yapısal Dönüşümün Analizi”; Ercan BALCIOĞLU, “II. Meşrûtiyet Dönemi Kanun-i Esasi Değişikliklerinde Temel İnsan Hak ve Hürriyetleri”; Adil BAKTIAYA, “II. Meşrûtiyetin Birinci Yılında Gazetesi Yasaklanan Bir Arap Gazetecinin Meşrûtiyet, Osmanlı Devleti ve Hilafet İle İlgili Görüşleri”; Fazıl BAYAT,

“Muhammed Reşid Rıza’ya Göre Kanun-i Esasi ve İttihat ve Terakki”; Sinan MARUFOĞLU, “II. Meşrutiyet Sonrasında Emperyalist Devletlerin, Arapları Osmanlı Devleti’ne Karşı Kışkırtma Girişimleri”.

8 Mayıs gününde Kharia KASMIEH, Nesimi YAZICI, Feroz AHMAD ve Orhan KOLOĞLU başkanlığında yönetilen “Siyaset ve Düşünce Akımları” isimli diğer dört oturumun gerçekleştirildiği Turkuaz Salonu’nda sunulan bildiriler ise şunlardır:

Bayram Ali ÇETİNKAYA, “Meşrutiyet Dönemi Aydın ve Devlet Adamının Kimlik Yapısı”; Hüseyin YILMAZ, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Modern Anayasaların Kendinden Temelleri”; Kadir GÜRLER, “II. Meşrutiyet ve Dinî Öğelerle Meşrulaştırma Çabaları”; Süleyman DOST, “İslam’da Temsil ve Demokrasi: Ali Suavi’yi Hatırlamak”; Teyfur ERDOĞDU, “II. Meşrutiyet Yıllarında Türkçülük Akımı Üzerine Yeni Bulgular”; Enes KABAKÇI, “Jön Türklerde Model Sorunu: Pozitivizm Karşısında Laplace Ekolü”; Ergün YILDIRIM, “Meşrutiyetin Modernlik İdeolojisi: Pozitivizm”; Namık Sinan TURAN, “II. Meşrutiyetin Siyasal Atmosferinde Makam-ı Hilafetin Yeniden Kurgulanması”; Nevin Yurdsever ATEŞ, “Şûray-ı Ümmet Gazetesinin Selenik Nusha-i Fevkaladesi Işığında 31 Mart Hadisesine Bir Bakış”; Serkan ÜNAL, “II. Meşrutiyet Döneminde Siyasal Muhalefet”; Birgül KOÇAK, “Büyük Turan’a Karşı Yeni Turan: Halide Edib’in II. Meşrutiyet Dönemi Türkçülük Tartışmaları İçindeki Yeri”; Selçuk GÜNAY, “Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi ve II. Meşrutiyet”; İsmail TÜRKOĞLU, “Yusuf Akçura’nın II. Meşrutiyet Hatıraları”; Hasan BABACAN, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Meşrutiyet Kutlamaları”.

Perşembe günkü oturumların ardından, akşam saat 20:30’da Florya’da Beyti Restaurant’ta konuklar ağırlandı ve yemekler eşliğinde günün müzakeresi yapıldı.

Sempozyumun son günü olan 9 Mayıs Cuma günü Balo Salonu’nda Mustafa L. BİLGE, Abdurrahim BENHADDA, Abdullah UÇMAN ve Halit EREN tarafından idare edilen “Arap Vilayetlerindeki Tesir ve Yansımalar”, “Tesir ve Yansımalar: Çeşitli Bölgeler”, “Tesir ve Yansımalar: Balkanlar” ve “Tesir ve Yansımalar: Rusya, Balkanlar” başlıklı oturumlardaki bildiriler şunlardan oluşmaktadır:

Mahmoud HADDAD, “II. Meşrutiyet Niçin Başarısız Oldu?”; Khudher Abbas Atwan al-DELEİMİ, “Osmanlı Hilafetinin Son Döneminde Arapların Kimlik Sorunu”; Azmi ÖZCAN, “II. Meşrutiyetin İslam Dünyasındaki Yankıları”; Ali Ahmad ABU REJAAL, “II. Meşrutiyet Anayasasının Yemen Vila-

yetine Etkileri"; Muhammad ALARNAUT, "1908 Anayasasının İlanına Karşı Dımaşk Ulemasının Tutumu"; Mujeeb AHMAD, "Osmanlıların İmparatorluğunun Çöküşü ve Güney Asya'da Barelwi'ler: Hilafet Hareketinin Bir Vaka Analizi"; Layth Suud JASSİM, "Malezya Müslümanları ve Osmanlı Devleti: 1908-1918"; Assia BENADADA, "Fas'ta Meşrutiyet Düşüncesinin Arkeolojisi ve Osmanlı Anayasasından Esinlenmesi"; Hale ŞİVGİN, "II. Meşrutiyetin Makedonya'da İlanı ve Etkileri"; Mehmet HACISALİHOĞLU, "Komitecilikten Milletvekilliğine: Jön Türk İhtilali ve Makedonya Komiteleri"; Arzu TAŞCAN, "II. Meşrutiyet Döneminde Makedonya'da Kurulan Örgütler İle İttihat ve Terakki Partisi Arasındaki İlişkiler"; Abdullah UÇMAN, "Gümölcine Hadisesi ya da Sopalı Seçimler"; Edina SOLAK, "1908 Meşrutiyetinin İlanı ve Boşnaklar"; Ayna ASKAROVA, "Çarlık Rusya'sında Meşrutî İdare İle Osmanlı Devleti'ndeki Meşrutî İdarenin Mukayesesi".

9 Mayıs günü Michael PROVENCE, Ali Ahmad ABU REJAAL ve Azmi ÖZCAN'ın yönettiği "Tesir ve Yansımalar: Asya", "Tesir ve Yansımalar: İran" ve "Tesir ve Yansımalar: Avrupa, ABD" oturumlarının gerçekleştirildiği Turkuaz Salonu'nda sunulan son bildirimler ise şunlardır:

Ahmad KHAN, "Hint Yarımadasında Hilafet Hareketi"; "Kazi Sufior RAHAMAN, "Bengal-Hindistan Müslümanları Arasında Türkiye İle İlgili Siyasî Hareketler ve Halkın Haykırışları"; Naseem Ahmad SHAH, "1908 Osmanlı Meşrutiyeti ve Hindistan'da Milliyetçilik ve Bağımsızlık Hareketine Etkisi"; Omar KHALİDİ, "Osmanlı Meşrutiyeti ve Hint Bağımsızlık Hareketine Etkisi"; Sk. Ishtiaque AHMAD, "Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyetin 1908'de İlanının Hint Milliyetçilik ve Bağımsızlık Hareketine Etkisi"; Mohannad MUBAIDEEN, "Osmanlı Devleti'nde ve İran'da Meşrutiyetin Karşılaştırılması"; Rahim Reis NİA, "İran Meşrutiyet İnkılabı ve Türkiye'de Hürriyet İlanı: İki Devrim Arasındaki İlişkiler"; Hassan Hazrati, "İran Meşrutiyet Hareketinin Anayasasındaki ve Osmanlı II. Meşrutiyet Anayasasındaki Meclis Yetkilerinin Bir Karşılaştırması"; Melike SARIKÇIOĞLU, "Osmanlı-İran Meşrutiyet İlişkileri"; Carimo MOHOMED, "el-Afgani, İslamcılık ve İran'daki 1905-1906 Meşrutiyet Devrimi"; Orhan KOLOĞLU, "II. Meşrutiyete Avrupa'nın Etkisi"; Necmettin ALKAN, "Osmanlı-Alman Münasebetlerinde Kırılma Noktası: 1908 Jön Türk İhtilali ve Alman Matbuatı"; Cemal GÜVEN, "II. Meşrutiyetin İlanı ve Amerikan Kamuoyu"; Halil Ersin AVCI, "İngiliz Büyükelçisi Sir Gerard Lowther'in 1908 Yılı Türkiye Raporuna Göre II. Meşrutiyet Olayları ve İngiliz Etkisi".

9 Mayıs Cuma akşamı saat 20:00'da, sempozyuma katılan misafirler Zeytinburnu'nda Gelik Balık Restaurant'ta konuk edildiler ve ertesi gün de

“yolcu yolunda gerek” hesabı uğurlandılar.

7-10 Mayıs tarihlerinde İstanbul Grand Cevahir Hotel-Kongre Merkezi’nde, IRCICA’nın ev sahipliğinde yapılan uluslararası “Yüzüncü Yılında İkinci Meşrûtiyet” sempozyumu, -25- oturumda ele alınan yerli ve yabancı olmak üzere -102- tebliğden oluşmaktadır. Katılımcıların altmışikisi (62) yurtiçinden, kırkı (40) ise yurtdışından (Mısır, Yemen, Lübnan, Pakistan, Hindistan, Morocco, Ürdün, Makedonya, Irak, ABD, İran, Malezya, Suriye, Almanya, Bulgaristan ve Bosna-Herkes) gelen ilim adamlarıydı. Oldukça yoğun ve bu yoğunluğa paralel olarak o kadar da verimli geçen sempozyumda, II. Meşrûtiyet’i ortak bir kader ve değer olarak yaşamış olan milletlerin, kimi zaman bir “özeleştir” yaptıkları, kimi zaman da diğer anayasalara -deyim yerindeyse- bir “lokomotiflik” yapmış olan ilk anayasanın tartışma konusu edildiği sahneler sergilendi.

Bilimsel bir toplantı olmasının yanısıra, katılımcıların birebir yapmış oldukları görüşmelerin de başka bir heyecanı ve zevki vardı. Bu görüşmeler vesilesiyle, gerek yurtiçi gerekse yurtdışından katılan ilim adamlarıyla fikir alışverişi ve ufak çaplı da olsa gündeme gelen düzeyli tartışmalar hoş bir anı olarak zihinlerde yerini alacaktır.